

Tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta

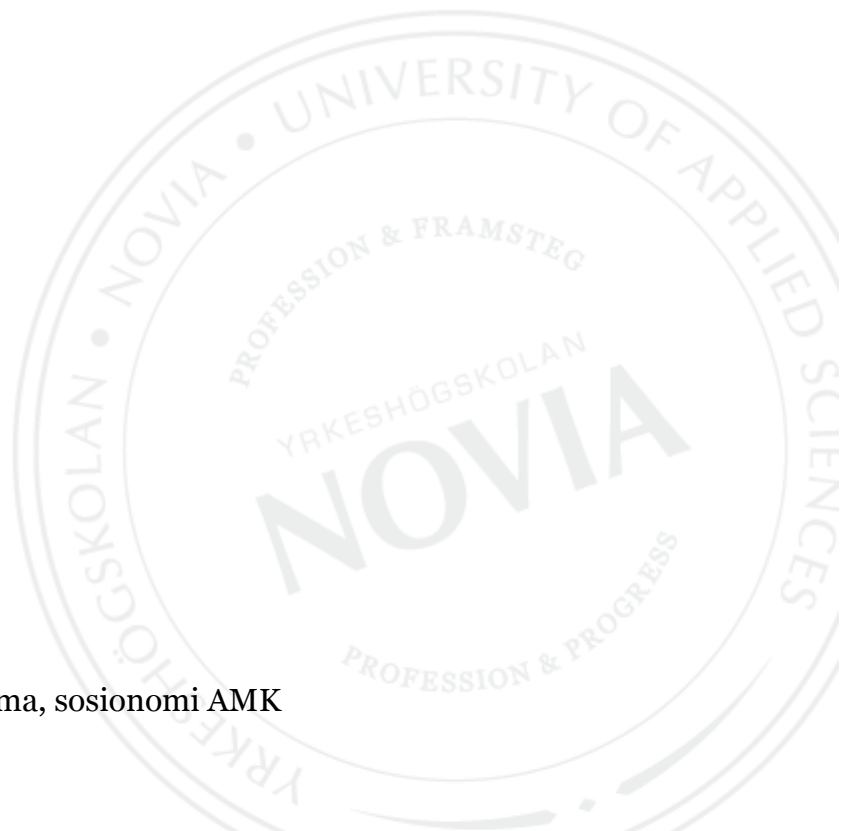
**Työväline toisen asteen opiskelijoiden kanssa
työskenteleville**

Anniina Pihlaja

Opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi AMK

Turku 2010

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Anniina Pihlaja

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Sosiaalialan koulutusohjelma, Turku

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Sosionomi (AMK)

Ohjaajat: Peter Lindroos

Nimike: Tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta – työväline toisen asteen opiskelijoiden kanssa työskenteleville

Päivämäärä 11.11.2010 Sivumäärä 21 Liitteet 4

Tiivistelmä

Opinnäytetyö on osa Folkhälsanin ruotsinkielistä På Rätt Spår -projektia, jonka tavoitteena on tukea keskeyttämisaarassa olevia toisen asteen opiskelijoita ja ehkäistä näiden nuorten syrjäytymistä.

Opinnäytetyössä käsitellään toisen asteen opiskelijan itsenäistymistä, koulumotivaatiota ja -menestystä, kotitaustaa ja lähipiiriä. Lisäksi opinnäytetyö selvittää ammattilaisen roolia nuoren tukena ja antaa tietoa muista roolikartoista, joiden pohjalta idea tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartasta syntyi. Opiskelijan roolikartta on väline vuorovaikutuksen luomiseen, se ei itsessään anna vastauksia nuoren kanssa kohtaamiin haasteisiin. Se auttaa nuorta itsetuntemuksessa ja oman elämänsä jäsentämisessä etenkin opintoihin liittyvissä asioissa. Opinnäytetyö pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Millaisiin ongelmiin opiskelija voi käyttää roolikarttaa? Millaista tukea hän voi saada koulussa?

Konkreettisesti roolikartta rakentuu laatikosta ja sen sisällä olevista korteista. Korteissa on kysymyksiä ja tehtäviä, joita voi soveltaa kahdenkeskisiin keskustelutilanteisiin sopiviksi sekä pienryhmä- tai koko luokan toiminnassa. Opiskelijan roolikarttaa voi käyttää kaikki nuoren koulunkäynnistä huolestuneet ammattilaiset, esimerkiksi psykologit, luokanvalvojat, koulukuraattorit, terveydenhoitajat tai nuorisotyöntekijät.

Kieli: suomi Avainsanat: nuori, toisen asteen opiskelija, itsenäistyminen, koulumotivaatio, roolikartta

Arkistoidaan: Opinnäytetyö on saatavilla joko ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseus.fi tai kirjastossa.

EXAMENSARBETE

Författare: Anniina Pihlaja

Utbildningsprogram och ort: Utbildningsprogrammet för sociala området, Åbo

Inriktningsalternativ/Fördjupning: Socionom (YH)

Handledare: Peter Lindroos

Titel: Rollkarta för studerande som behöver stöd – arbetsredskap för arbetare som jobbar med studerande i andra stadiet

Datum 11.11.2010 Sidantal 21 Bilagor 4

Sammanfattning

Examensarbetet är en del av Folkhälsans projekt På Rätt Spår vars syfte är att stöda andra stadiets studerande som riskerar att avbryta studierna, till syftet hör också att förebygga marginalisering av dessa studeranden.

I examensarbetet behandlas andra stadiets studerande som blir självständiga, skolmotivation och -framgång, hembakgrund och närmiljö. Dessutom utreder examensarbetet den professionellas roll som stöd för ungdomen samt ger information om andra rollkarter, som var grunden för att idén om "rollkartan för studerande som behöver stöd" uppkom. Studerandes rollkarta är ett redskap för att skapa växelverkan, det ger inte direkta svar till utmaningar som uppkommer med ungdomen. Det hjälper ungdomen i självkänedom och struktureringen av sitt egna liv, särskilt i frågor som gäller studier. Examensarbetet försöker svara dessa frågor: Till hurdana problem kan studeranden använda rollkartan? Hurdant stöd kan han/hon få i skolan?

Konkret bygger rollkartan på en låda och kort som finns inne i lådan. Korten består av frågor och uppgifter som kan tillämpas under samtal mellan enbart två personer, verksamhet i smågrupper eller med hela klassen. Rollkartan kan användas av alla berörda professionella som är oroliga för ungdomens skolgång, till exempel psykologer, klassföreståndare, skolkuratorer, hälsovårdare eller ungdomsarbetare.

Språk: finska Nyckelord: ungdom, studerande i andra stadiet, att bli självständig, skolmotivation, rollkarta

Förvaras: Examensarbetet finns tillgängligt antingen i webbiblioteket Theseus.fi eller i

biblioteket.

BACHELOR'S THESIS

Author: Anniina Pihlaja

Degree Programme: Social care, Turku

Specialization: Bachelor of social services

Supervisors: Peter Lindroos

Title: Role map for student who needs support – A tool for workers with secondary level students

Date 11.11.2010 Number of pages 21 Appendices 4

Abstract

This thesis is part of Folkhälsans Swedish speaking På Rätt Spår project, which aims to support secondary level students in danger of dropping out and prevent the marginalization of these young people.

The topics of this thesis are the student's school motivation and success, home background, and student becoming independent. In addition, the thesis examines the role of professionals to support student and provide information of the other role maps on which the idea of the role map for secondary level student was born. Students' role map is a tool for creating interaction; it does not provide direct answers to the challenges. It helps young in self-knowledge and to structure their own lives, particularly in matters relating to studies. The thesis tries to answer the following questions: What kind of problems the role map can be used for? What kind of support can student get at school?

Specifically, the role of map is built on a box and cards inside of it. The cards consist of questions and tasks that can be applied to bilateral as well as small group or whole class activities. Student's role map may be used by all professionals concerned about the schooling of a young, for example, class managers, school social workers, psychologists, nurses or youth workers.

Language: Finnish Key words: young, secondary level student, becoming independent, school motivation, role map

Filed at: The examination work is available either at the electronic library Theseus.fi or in the library.

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Tukea tarvitseva toisen asteen opiskelija	2
2.1 Itsenäistyvä nuori.....	2
2.1.1 Koulumotivaatio ja oppimisvaikeudet nuoren näkökulmasta	3
2.1.2 Koulumenestys	5
2.2 Tukiverkosto.....	7
2.2.1 Kotitausta ja kaveripiiri.....	7
2.2.2 Ammatillainen ja moniammatillinen yhteistyö toisen asteen opiskelijan tukena.....	8
3 Roolikarttojen käyttö sosiaalialalla	10
3.1 Vanhemmuuden roolikartta	10
3.2 Parisuhteen roolikartta.....	11
3.3 Itsenäistyvän nuoren roolikartta	12
4 Työprosessi.....	12
5 Tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartan prototyyppi.....	12
5.1 Kohderyhmä	14
5.2 Toteutus käytännössä.....	14
5.3 Opiskelijan roolikartan sisältöosa-alueet.....	15
5.3.1 Perheenjäsen, ystävä ja suhteiden hoitaja.....	16
5.3.2 Tunteiden näyttäjä ja inhimillinen ajattelija.....	16
5.3.3 Arjen toimija, asioiden hoitaja ja opiskelija.....	17
6 Pohdinta.....	17
6.1 Yhteenveto.....	17
6.2 Kriittinen arviointi.....	18
6.3 Ehdotus jatkotutkimuksen aiheeksi.....	19
Lähteet	20
Liitteet	
Liite 1 Itsenäistyvän nuoren roolikartta	
Liite 2 Ohjeistus ammattilaiselle	
Liite 3 Kysymykset ja tehtävät tukea tarvitsevan opiskelijan roolikarttaan	

1 Johdanto

Opinnäytetyö on osa Folkhälsanin På Rätt Spår -projektia (suom. Oikealla Raiteella), joka pyrkii ehkäisemään nuorten syrjäytymistä ja opiskelun keskeyttämistä toisella asteella. Projektin tavoitteena on voimaannuttamisen (empowerment) ja itseavun tukemisen avulla kehittää työmenetelmiä opiskelijan tueksi, jotta hän ei menettäisi motivaatiotaan ja keskeyttäisi opintojaan. Kvalitatiivisena tavoitteena on kehittää työmenetelmä, joka sisältää erilaisia instrumentteja; kuinka ja millä tavoin nuoria motivoidaan ja tuetaan suorittamaan opintonsa loppuun ja siten saadaan parannettua hänen mahdollisuuksiaan löytää paikkansa yhteiskunnassa. Tavoitteena on myös edistää tasa-arvoa sukupuolten ja eri kulttuurien välillä.

Opinnäytetyö käsittelee itsenäistyvän opiskelijan kouluympäristöön ja koulunkäyntiin liittyviä tekijöitä, kuten koulumotivaatiota ja -menestystä sekä opiskelijan tukiverkostoa. Tukea tarvitsevaa toisen asteen opiskelijaa ajatellen suunniteltiin roolikartta, joka on työväline kaikkea opiskelua ja elämänhallintaa parantavaan työhön. Toisen asteen opiskelija kohtaa paljon muutoksia elämässään: opiskelee itselleen ammattia, itsenäistyy, luo ihmissuhteita, ehkä muuttaa pois kotoa ja alkaa ottaa enemmän vastuuta, etenkin itsestään. Opiskelijan roolikartta on käyttökelpoinen laajallekin kohderyhmälle, vaikka se on kohdistettu tukea tarvitseville opiskelijoille. Opinnäytetyössä tutustutaan myös muihin sosiaalialalla käytettäviin roolikarttoihin, jotka Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä on kehittänyt.

Opiskeluongelmat vaikuttavat muihin elämän osa-alueisiin ja vastaavasti muiden osa-alueiden ongelmat taas vaikuttavat opiskeluun. Nykyään nuorilla ilmenee paljon paineita, stressiä ja masennusta, vuodet ovat muutoksia täynnä. Opinnäytetyön tavoitteena on antaa nuorelle työväline ongelmiansa havainnointiin sekä jäsentämiseen ja sen myötä priorisoida hänelle tärkeitä asioita elämässä. Uskominen itseen ja omiin kykyihin on tärkeää, elämä ei ole pelkkää suorittamista. Tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartan avulla pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Millaisiin ongelmiin opiskelija voi roolikarttaa käyttää? Millaista tukea hän voi saada koulussa?

2 Tukea tarvitseva toisen asteen opiskelija

Nuoruus on mahdollisuuksien ja haasteiden, mutta myös haavoittuvuuden aikaa. Osalle nuorista kasautuu ongelmia, jotka näkyvät joko ulkoisena häiriökäyttäytymisenä tai henkisenä pahoinvointina. (Nurmi ym. 2006, 150.) Toisella asteella opiskeleva nuori kokee monia elämänmuutoksia, itsenäistyy ja hänen identiteettinsä kehittyy. Nuorilla, joilla on riski keskeyttää opintonsa tai jäädä toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle, on myös oppimisvaikeuksia tai niiden yhteyteen liittyviä taustatekijöitä. Melko usein syyt oppimisvaikeuksiin ovat kuitenkin muita kuin kognitiivisen suorituksen vaikeuksia, kuten sopeutumis- ja motivaatiovaikeuksia, jotka voivat ilmentyä esimerkiksi häiriökäyttäytymisenä. Ammatillisessa toisen asteen koulutuksessa on havaittavissa joidenkin opiskelijoiden elävän yhä murrosiän loppuvaihetta, jossa nuori vielä etsii itseään eikä kykene siten ottamaan itsestään vastuuta. (Huhta & Lilja, 2005, 60.) Vaaraa opintojen keskeyttämisestä ei tulisi enää nähdä kapeakatseisesti opiskelijan oppimiskyvyn ja opetusmenetelmiin liittyvänä asiana vaan keskeyttämisriskistä tulee monen eri asiantuntijan toiminnan ja osaamisen kohde (Vehviläinen, 2008, 35). Oppilashuoltotyötä tulisi tehdä enemmän kouluissa ja sen olisi pyrittävä yhteistyöhön sidosryhmien kanssa (Huhtala & Lilja 2005, 36). Tässä luvussa käsitellään toisen asteen opiskelijaa itsenäistyvänä nuorena, hänen lähipiiriään sekä koulumotivaatioon ja -menestykseen vaikuttavia tekijöitä.

2.1 Itsenäistyvää nuori

Robert Havighurst listaa keskeisiksi kehitystehtäviksi nuoruudessa sukupuoli-identiteetin omaksumisen ja suhteiden luomisen toiseen sukupuoleen, koulutuksen hankkimisen ja valmistautumisen työelämään, valmistautumisen perhe-elämään sekä ideologian omaksumisen. Oman minän pohtiminen on tärkeä osa nuoren identiteetin muodostumista. Nuoren minäkuva määrittäviä tekijöitä ovat muiden ihmisten palaute esimerkiksi ulkonäöstä, ikätoverien hyväksyntä sekä koulu- ja urheilumenestys. Minäkäsitykseen vaikuttavat myös siirtymät eri ikäkausien tai roolien (esimerkiksi opiskelijasta työntekijäksi) välillä sekä stressaavat elämäntapahtumat. Nuoren minäkuva muuttuu enemmän siirtymien aikana kuin niiden välillä ja usein vielä kielteisempään suuntaan. Muutoksilla on tapana kuitenkin palautua jonkin ajan kuluttua siirtymästä. (Nurmi ym. 2006, 131, 136, 143.) Siihen, miten

nuori saavuttaa edellä mainitut kehitystehtävät, vaikuttavat monet tekijät nuoren ja hänen perheensä ulkopuolelta. Erilaiset ulkoiset tekijät kuten uskomukset, roolimallit, eri instituutioissa vallitsevat traditiot ja lait määrittävät ihmisen elämäntapaa. Lisäksi koulutus- ja työvoimapolitiittiset seikat sekä nuoren oma kyvykkyys ja perheen tarjoamat roolimallit vaikuttavat elämänuran valintaan. (Tervamäki, 2001, 51.)

Monen nuoren motiivina opiskeluvalintoja tehdessä saattaa olla se, että pääsee pois kotoa asumaan itsenäisesti. Useimmat 16-vuotiaat eivät kuitenkaan vielä ole kyllin kypsiä huolehtimaan itsestään ja opinnoistaan sekä hallitsemaan rahan ja ajankäyttöään sillä tasolla, jota itsenäinen asuminen vaatii. Malli rahankäytölle ja taloudenpidolle saadaan kotoa. Lisäksi yhteiselämä perheessä edellyttää kasvavalta nuorelta vastuunottoa arkisista askareista, kodinhoitotyöt ovat kuitenkin harjoitusta itsenäiseen elämään. Murrosiän hellittäessä itsenäistymisvaiheessa oleva nuori on usein kypsempi ja seesteisempi, jolloin hänellä on jo enemmän valmiuksia itsenäiseen asumiseen. (Tervamäki, 2001, 53–55.)

2.1.1 Koulumotivaatio ja oppimisvaikeudet nuoren näkökulmasta

Ongelmallisten opiskelijoiden osuus toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa on suhteellisen suuri ja oppimisvaikeudet yleisesti todettuja. Näiden opiskelijoiden osuus korostuu niillä opintoaloilla, joihin pääsee heikommilla peruskoulun päättötodistuksen keskiarvoilla. Koulumotivaatio ja ongelmat oppimisessa kulkevat usein käsi kädessä. Oppimisvaikeudet voivat johtua motivaation puutteesta, toisaalta taas oppimisvaikeuksista kärsivällä nuorella ei välttämättä ole motivaatiota opiskella, jos opiskelu tuntuu vaikealta ja vaatii ylimääräisiä ponnisteluja. Nuorten elämäntavat ja vapaa-ajanvietto vaikuttavat osaltaan poissaoloihin ja oppimistuloksiin. Iltatoiminta venyy yöhön, kun televisio ja tietokone tarjoavat virikkeitä puolille öin, seuraavana päivänä väsymys häiritsee keskittymistä ja lisää alhaista motivaatiota. Oppimisvaikeudet voivat myös olla kognitiivisen suorituksen vaikeuksia, jotka liittyvät aivotoiminnan häiriöihin, esimerkiksi kielellisen kehityksen tai tarkkaavaisuuden häiriöt. Kuntoutussäätiön mukaan oppimisvaikeuksia on tyypillisesti mm. lukemisessa, kirjoittamisessa, vieraisissa kielissä, matematiikassa, sosiaalisissa tilanteissa ja motoriikassa. (Huh-tala & Lilja, 2005, 48, 56, 78.)

Yksi tärkeimmistä tekijöistä koulunkäyntiin motivoimisessa on onnistumisen kokemusten tuottaminen. Jos opiskelijalla on jokin oppimisvaikeus, motivoiminen koulunkäyntiin vaikeutuu olennaisesti. Puutteelliset oppimistaidot eivät ole kuitenkaan esteenä, jos opiskelija on motivoitunut ja erittäin kiinnostunut aiheesta. Vanhempien ja koulutovereiden vaikutusta opiskelumotivaatioon ei voida myöskään väheksyä. Opiskelijan sisäiseen motivaatioon vaikuttaa oma elämäntilanne, kun taas ulkoisia motivaation tekijöitä on tieto, että peruskoulun jälkeen on jonnekin mentävä. Koulukavereiden merkitys on suuri, myös vanhempien toive voi olla merkittävässä asemassa jatko-opiskelupaikkaa valittaessa. Sisäisessä motivaatiossa käyttäytymisen syyt ovat sisäisiä ja motivaatio syntyy tehtävästä työstä. Ulkoisessa motivaatiossa taas käyttäytymiseen vaikuttavat ulkoiset tekijät, esimerkiksi palkkiot ja rangaistukset. Sisäinen ja ulkoinen motivaatio täydentävät toisiaan. (Huhtala & Lilja, 2005, 25, 27.)

Jokaisella nuorella on tietynlainen motivaatiosuuntautuminen, joka perustuu sekä aikaisempiin elämäkokemuksiin, kuten vanhemmilta saatuihin malleihin ja harrastustoimintaan, että yksilöllisiin eroihin esimerkiksi temperamentiin ja persoonallisuuteen. Jotkut ovat kiinnostuneita sosiaalisesta toiminnasta, kun toiset taas voimakkaista ärsykkeistä: motivaatiosuuntautumisessa näkyvät molemmat. (Nurmi ym., 2006, 137.)

Oppija asettaa tavoitteet oppimiselle yhä enenevässä määrin itse. Oppijan tietoisuutta oppimisen tavoista ja tyylistä lisätään. On opiskelijan kannalta tärkeää, miten oppimistulokset saavutetaan, ei ainoastaan se, mitä saavutetaan. Opiskelijat oppivat suhteuttamaan itsearvioinnin kautta asettamia tavoitteita siihen, mitä ovat saaneet aikaiseksi. Arvioinnin tulee motivoida ja ohjata selviytymistä tulevissa tehtävissä. (Lehtonen 2006, 14.) Kun oppimisympäristö tukee opiskelijan tarvetta kuulua ryhmään ja osoittaa pätevyyttään, motivaation sisäistäminen lisääntyy. Luokkakaverit ja ryhmät, joihin halutaan kuulua, ovat tärkeitä motivaation sisäistämisen kannalta. Lahjakkuuden ja luovuuden tutkijat pitävät yleisesti tekemisen ja oppimisen iloa tärkeänä. Arkiset oppimisen ilon kokemukset jäävät usein tunnistamatta. Jos ne puuttuvat, seuraa väsymystä, keskittymiskyvyn puutetta, hermostuneisuutta sekä ymmärtämisen, muistamisen ja oivaltamisen ongelmia. Oppijalla on kiinnostusta tehtävään ja hän uppoutuu siihen, kun oppijan kyvyt ja tehtävän vaativuus ovat tasapainossa. Silloin tehtävän tekeminen voi tuottaa suurta mielihyvää. (Lehtonen 2006, 23, 27.)

Kaikki ei aina suju toivotulla tavalla. Kun asiat epäonnistuvat tai haluttuihin tavoitteisiin ei päästä, on nuoren vain sopeuduttava. Sopeutua voi aiempia tavoitteita muuttamalla, käyt-

tämällä erilaisia hallintakeinoja tai tulkitsemalla tilannetta uudelleen. Ensimmäinen reaktio on usein kovempi yrittäminen ja vaihtoehtoisten keinojen etsintä tavoitteen saavuttamiseksi. Tavoitteiden uudelleen arviointi ja muuttaminen ovat silloin tärkeitä myös yksilön hyvinvoinnin ja laajemman elämään sopeutumisen kannalta. Hallintakeinot voidaan jakaa funktionaalisiin ja ei-funktionaalisiin. Nuori käsittelee ongelmaa etsimällä eri ratkaisuja ja hakemalla muiden ihmisten tukea (funktionaalinen) tai hän kieltää ongelman ja keskittyy tunteiden säätelyyn (ei-funktionaalinen). Tunnesuuntautuneet ja välttelevät hallintakeinot ovat yhteydessä alhaiseen psyykkiseen hyvinvointiin. (Nurmi ym., 2006, 141–142.)

Ongelmat koulunkäynnissä johtuvat usein kotioloista. Taustalla on esimerkiksi alkoholismia, väkivaltaisuutta tai pitkäaikaistyöttömyyttä. Ongelmallisilla oppilailla on huonot sosiaaliset yhteydet tai ne ovat kohdistuneet ns. alamaailman nuoriin. Tällaisilla opiskelijoilla ei ole välttämättä kykyä pitkäjänteiseen toimintaan, mutta heillä on hyvät mahdollisuudet päästä työelämään esimerkiksi oppimalla kädentaitoja vaativia töitä. (Huhtala & Lilja, 2005, 79–80.) Työelämän vaatimukset tulisi tuoda enemmän esiin lisäämään motivaatiota. Nuorella on ammatillisten taitojen lisäksi oltava sosiaalisia ja ongelmanratkaisutaitoja sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. (Huhtala & Lilja, 2005, 27.)

2.1.2 Koulumenestys

Koulumenestyksen taustalla on useita tekijöitä, kuten opiskelijan kodin tuki ja ohjaus sekä koulun opetusmenetelmät, painotukset ja tukitoimet. Sitä käytetään usein vertailupohjana muihin nuoriin opiskelijan sosiaalisessa ympäristössä. Koulumenestys mielletään ennusteeksi jatko-opinto- ja ammatinvalintamahdollisuuksista, joita nuorella on tulevaisuudessa valittavanaan. Tyttöillä ja pojilla on yhtä lailla ongelmia koulumenestyksessä, vaikka vaikeudet yhdistetään usein juuri poikien koulunkäyntiin. Tytöt ovat tosin valmiimpia tekemään enemmän työtä hyvän koulumenestyksen saavuttamiseksi, kun taas poikien kohdalla ongelmat korostuvat näkyvämmiin. Oireilevien poikien kouluun soveltumaton arvomaailma ja kouluelämään sopeutuminen ovat joskus niin vaikeassa ristiriidassa yleisen kouluelämän toimintatapojen kanssa, ettei varsinaisesta koulumenestyksestä voi edes puhua. Jos peruskoulun päättötodistuksessa on heikko viiden keskiarvo, se viestittää, ettei yleissivistävä yhdeksän vuoden koulutus ole tuottanut tavoiteltua taitotasoa. Samat ongelmat siirtyvät helposti toisen asteen ammatillisiin opintoihin eikä uuden opiskeluympäristön ja sen toi-

mintatapojen omaksuminen onnistu ilman suurempia ponnistuksia. (Huhtala & Lilja, 2005, 61–62, 75.)

Toiselle asteelle siirtyessä nuori asettaa tavoitteita koulutukselle ja tulevalle ammatille. Realististen koulutustavoitteiden suunnittelu vaatii omien motiivien vertaamista tarjolla oleviin mahdollisuuksiin, joihin mm. koulumenestyskin vaikuttaa. Hyvä koulumenestys edesauttaa koulutustavoitteiden toteutumista. Myönteinen käsitys omista oppimisedellytyksistä luo pohjaa järkipäiselle oppimiselle, mikä johtaa yleensä hyviin arvosanoihin. Kielteinen käsitys omasta oppimisesta voi taas johtaa ahdistuneisuuteen ja oppimistehtävien välttelyyn. (Nurmi ym., 2006, 137.) Vanhempien masentuneisuus, kodin ristiriidat, erotilanne sekä yksinhuoltajuus voivat altistaa nuoren heikolle koulumenestykselle ja vaikuttaa hänen kokemukseen itsestään (Huhtala & Lilja, 2005, 36).

Epäonnistumisten kohdalla ihmiset ryhtyvät Weinerin attribuutioteorian mukaan miettimään onnistumisien ja epäonnistumisien syitä, esimerkiksi sitä, johtuuko tapahtuma kyvyistä, yrityksen määrästä tai tilanteesta. Syiden pohtiminen voi toimia puolustusmekanismina tai edesauttaa myöhempää selviytymistä samankaltaisissa tilanteissa. Nuorilla hyvän koulumenestyksen on havaittu lisäävän taipumusta tulkita menestys johtuvaksi omista kyvyistä, heikko koulumenestys taas lisää taipumusta tulkita epäonnistuminen omasta itsestä johtuvaksi. (Nurmi ym., 2006, 142.)

Sellaisilla nuorilla, joiden koulu- ja urheilumenestys, sosiaalisuus, älykkyys ja fyysiset ominaisuudet ovat keskiarvoisia, on vähemmän kehitystä hidastavaa painolastia. Toisaalta murrosiän riskialttiimpaan ryhmään voivat kuulua myös hyvin menestyvät ”malliyksilöt” heikosti koulussa menestyvien oppilaiden lisäksi. Elämäntilanteen muutokset saattavat olla riskitekijä opintojen sujumisen kannalta myös opinnoissaan pärjäävälle nuorelle. Vaikuttavia muutoksia voivat olla esimerkiksi omaan asuntoon tai uudelle paikkakunnalle muutto, seurustelusuhteen alkaminen tai päättyminen sekä vanhempien tai sisarusten sairastuminen tai kuolema. (Huhtala & Lilja, 2005, 45, 62.)

Joidenkin opiskelijoiden kohdalla opinnot lopulta keskeytyvät. Huhtala ja Lilja (2005, 73–74) esittävät Ongelmalliset oppijat -seurantatutkimuksensa johtopäätöksissä, että yhtenä toisen asteen opintojen keskeytymissyynä pidetään sitä, että koulutukseen hakeutuneet oppilaat eivät pääse mieleiseensä, ensimmäisenä hakutoiveena olleeseen opiskelupaikkaan. Tyypillisimpiä syitä opintojen keskeyttämiseen ovat heikko motivaatio ja sopeutumisvaikeudet, jotka johtavat mm. poissaoloihin ja heikkoon koulumenestykseen. Yleensä opinto-

jen keskeytykset tapahtuvat syyslukukauden aikana. Keskeyttäneistä nuorista osa hakeutuu peruskoulun 10. luokalle, osa taas jättäytyy kokonaan koulutusjärjestelmän ulkopuolelle.

2.2 Tukiverkosto

Tämä luku käsittelee nuoren kotitaustaa ja kaveripiiriä opiskeluun vaikuttavina tekijöinä. Lisäksi otetaan esiin myös ammattilaisten rooli opiskelijan tukena sekä teknologia apuvälineenä yhteydenpidossa.

2.2.1 Kotitausta ja kaveripiiri

Perheinstituutiossa on tapahtunut monia muutoksia ja tapahtuu edelleen. Perheen merkitys nuorten ajankäyttöä säätelevänä ympäristönä on vähentynyt. Molempien vanhempien työsäkäynti on lisääntynyt, avioerot ja yksinhuoltajuus ovat yleistyneet sekä sukulaisten merkitys vähentynyt muuttoliikkeen myötä. Sukupolvien välinen vuorovaikutus on vähentynyt ja jokapäiväinen elinympäristö koostuu yhä enemmän samanikäisistä. Perhe pysyy kuitenkin tärkeänä osana nuoren elämää, vaikka kehitysympäristö hänen ympärillään laajeneekin. Vanhemman ja lapsen vuorovaikutus muuttuu lapsen kasvaessa vanhemman yksisuuntaisesta ohjauksesta keskustelevaan ja neuvottelemaan vuorovaikutukseen, vaikka toisaalta nuoren oma toiminta vaikuttaa siihen, miten vanhemmat häneen suhtautuvat. Siirtymä lapsuudesta nuoruuteen näkyy myös nuoren ja vanhemman yhdessä vietetyn ajan vähenemisenä nuoren itsenäistyessä. Vuorovaikutuksen muuttumisesta huolimatta perheiden väliset erot läheisyydessä vanhempi-lapsi-suhteessa pysyvät samankaltaisina. Suurin osa nuoren ja vanhempien välisistä konflikteista koskee arkisia toimia ja velvollisuuksia, esimerkiksi kotitöitä ja pukeutumista. Yleensä konfliktien määrä vähenee nuoren kasvaessa, mutta vuorovaikutuksen ristiriidat voivat myös johtaa nuoren ongelmakäyttäytymiseen. (Nurmi ym. 2006, 145–146, 156.)

Koti on koulun ohella opiskelijan oppimisympäristö, jota vanhemmat yhdessä muokkaavat. Vanhempien yhteiskunnallisella asemalla sekä kodin antamalla mallilla ja asenteella on merkitystä. Näillä on yhteys nuoren koulutusvalintoihin. Jos vanhemmat arvostavat koulu-

tusta, on todennäköistä, että nuorikin arvostaa pitkälle kouluttautuneita ihmisiä. Toisaalta taas koti asettaa myös paineita nuoren jatko-opiskelulle eikä nuoren ja hänen vanhempansa toiveet aina kohtaa. (Huhtala & Lilja, 2005, 35–36, 38.)

Nykypäivän nuoret elävät edistyneen teknologian yhteiskunnassa. Tieto- ja viestintätekniikan tulo nuorten elämään on ollut yksin suomalaisen nuoruuden viimeaikaisista kehitystrendeistä. Nuorilla on kännykät ja internetin käyttömahdollisuudet. Kehittyvän teknologian voidaan ennakoida muokkaavan myös sosiaalisia suhteita. Kännykät mahdollistavat vanhemmille reaaliaikaisen yhteydenpidon ja seurannan nuoren kanssa. Lisäksi ystävät ovat lähes aina tavoitettavissa joko kännykän tai internetin sosiaalisen median palvelujen avulla. (Nurmi ym., 2006, 157–158.)

Vanhemmat neuvovat ja antavat mallia nuorten ratkaisuille monin tavoin. Nuoren oma ikäryhmä voi myös vaikuttaa nuoren ajatteluun ja toimintaan. Erityisesti tytöillä ikätoveriryhmien koulutustavoitteet ja -suunnitelmat ovat hyvin samanlaisia. Tyttöjen ikätoveriryhmät ovat myös huomattavasti poikien ryhmiä kiinteämpiä, ja tytöt solmivat uusia ystävyysuhteita nopeammin. Nuorten ajattelun samankaltaisuuteen ryhmässä voi olla kaksi syytä: Samoissa ryhmissä olevat nuoret voivat vaikuttaa toistensa suunnitelmiin tai samanlaiset nuoret voivat hakeutua samoihin ryhmiin. Suurimmalla osalla nuorista on jokin ryhmä, johon kuulua tai ainakin yksi ystävä. On syytä huolestua, mikäli nuorella ei ole ystäviä. Samassa ryhmässä aikaansa viettävät nuoret ovat monin tavoin samankaltaisia. Heitä saattaa yhdistää esimerkiksi asuinpaikka, koulu, harrastukset, ikä, sukupuoli, ongelmakäyttäytyminen, koulumenestys tai koulumotivaatio. Monet ryhmän piirteet vaikuttavat nuoren hakeutumiseen ryhmään, kuten tietyt harrastukset, tupakointi tai alkoholin käyttö. (Nurmi ym., 2006, 139, 148–149.)

2.2.2 Ammatillainen ja moniammatillinen yhteistyö toisen asteen opiskelijan tukena

Perustuslaki velvoittaa koulua tekemään yhteistyötä kotien kanssa ja tukemaan kotien kasvatustehtävää. Yhteistyö voi liittyä esimerkiksi oppimiseen, kasvamiseen tai arviointiin. Kaikilla koulun työntekijöillä on myös vaitiolovelvollisuus. (Huhtala & Lilja, 2005, 41.)

Koulun keskeyttäminen nähdään 2000-luvulla kokonaisvaltaisena ja moniulotteisena asiana, ei vain pelkkänä opiskelijan opintoihin liittyvänä ja oppilaitokseen paikantuvana asiana. Monella paikkakunnalla nähdään siirtymävaiheessa olevien nuorten ohjaaminen monen toimijatahon yhteisenä työnä. Nuorten ohjaaminen kuuluu oppilaitoksen henkilökunnan lisäksi myös esimerkiksi työpajojen, työvoimahallinnon, sosiaalitoimen, nuorisotoimen ja erilaisten projektien toimenkuvaan. Keskeyttäminen voidaan yhdistää nuoren moniongelmaisuuksiin, jolloin huomio kiinnitetään oppilaitoksen ulkopuolisiin elämäntilanteisiin ja ongelmiin. Siten selittyy myös moniammatillisen yhteistyön tarpeellisuus. Jos esimerkiksi nuorella on myös elämäntilanteiden ja vapaa-ajan ongelmia, on perusteltua, että sosiaalitoimen ja nuorisotyön panosta tarvitaan. (Vehviläinen 2008, 34–35.)

Kouluympäristöä ajatellen sosionomeja (amk) työskentelee muun muassa sosiaaliohjaajina, ohjaajina, perhetyöntekijöinä, nuoriso-ohjaajina ja koulukuraattoreina. Lisäksi sosionomeja on sijoittunut myös sosiaalityöntekijän, erityisopettajan ja tuntiopettajan tehtäviin, vaikka sosionomin tutkinnolla ei ole pätevyyttä näihin ammatteihin. Työnantajasta riippuen myös koulukuraattorin työhön eivät kaikki työnantajat katso sosionomin olevan pätevä. (Kunnallinen työmarkkinalaitos, 2005.) Kaikissa edellä mainituissa ammateissa sosionomi voi olla moniammatillisessa tiimissä osaltaan tukemassa nuoren koulunkäyntiä kuullen esimerkiksi koulun henkilökuntaan tai oppilashuoltoryhmään.

Koulun ja kodin yhteistyöllä on suuri merkitys nuoren koulutusvalinnoissa ja opintojen keskeyttämisen ehkäisyssä. Tiivis yhteistyö ja yhteisten peruslinjojen tekeminen auttaa ongelmatilanteissa nuorta selviämään. Ongelmalliset oppijat -seurantatutkimuksessa (Huhtala & Lilja, 2005, 80) opinto-ohjaajien mukaan vanhemmat suhtautuvat positiivisesti yhteistyöhön koulun kanssa. Ongelmallisten opiskelijoiden vanhemmissa on sellaisia vanhempia, jotka tarvitsevat kasvatustehtävässään tukea. Tehokkaimmaksi tavaksi toimia ongelmatilanteissa koettiin suora yhteydenotto kotiin. Muita perinteisiä yhteydenpitokeinoja ovat vanhempainillat, henkilökohtaiset tapaamiset sekä kirjeet kotiin. Opinto-ohjaajat ovat havainneet, että ongelmallisten opiskelijoiden vanhemmat usein välttelevät vanhempainilloja sekä muuta yhteistyötä koulun ja kodin välillä.

Paimion kaupungin erityisnuorisotyöntekijä Mia Lemberg mukaan moni sosiaalialan ammattilainen hyödyntää työssään nuorten suosimia keskusteluyhteisöjä sekä sosiaalista mediaa. Esimerkiksi Paimion ja sen lähikuntien lähes kaikilla nuoriso-ohjaajilla ja erityisnuorisotyöntekijöillä on oma työprofiilisivustonsa verkkoyhteisö Facebookissa. Verkkoyhteisöä käytetään ensisijaisesti tiedotukseen, mutta myös nuorten seurantaan. Tiedottaa voi-

daan yleisesti kaikille nuorille esimerkiksi nuorten tapahtumiin liittyen tai yksilökohtaisesti vaikkapa muistuttamaan tulevasta tapaamisesta. Verkkoyhteisössä nuorella on matalampi kynnys ottaa yhteyttä työntekijöihin, he tuntuvat helposti lähestyttävämiltä kuin esimerkiksi puhelimitse. Tekniikka on kuitenkin vain apuväline tiedotukseen, mikään ei korvaa keskustelua kasvotusten nuoren kanssa. Myös peruskoulut ovat yhä enenevässä määrin siirtyneet sähköiseen tiedonvälitykseen, jossa vanhemmat saavat tiedon nuoren poissaoloista ja unohduksista erilaisista Internetistä löytyvien opiskelijahallinto-ohjelmien kautta. (Henkilökohtainen tiedonanto, 7.10.2010.)

3 Roolikarttojen käyttö sosiaalialalla

Luvussa esitellään kronologisessa järjestyksessä Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämät roolikartat: vanhemmuuden, parisuhteen sekä itsenäistyvän nuoren roolikartat. Vanhemmuuden roolikartta on yltänyt nopeasti valtavaan suosioon, sitä käyttävät monet lapsuuden ja vanhemmuuden parissa toimivat työntekijät. Parisuhteen ja itsenäistyvän nuoren roolikartat syntyivät jatkoksi vanhemmuuden roolikartalle. Vanhemmuuden roolikartan myötä innostuneet työyksiköt ovat työstäneet oman ammattityönsä roolikarttaa, roolikarttoja on kehitetty muun muassa päivähoitossa, kouluissa ja hoitoyksiköissä. Työntekijät ovat halunneet tutkia työroolejaan suhteessa vanhemmuuden rooleihin. (Helminen, 2001, 3, 61.)

3.1 Vanhemmuuden roolikartta

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän henkilökunta kehitti Vanhemmuuden roolikartan vuonna 1998 ja siihen liittyvä käyttäjän opas julkaistiin yhteistyössä Kuntaliiton kanssa vuotta myöhemmin. Vanhemmuuden roolikartalle oli selvä sosiaalinen tilaus. Työvälineen kehittäjät esittelivät roolikarttaa eri puolilla Suomea, minkä myötä koulutuspyynnöt lisääntyivät. Pelkästään jo vuoden 2001 aikana peruskoulutuksen sai 2500 ammatti-ihmistä. Vanhemmuuden roolikartta auttaa hahmottamaan, mistä tekijöistä vanhemmuus koostuu. Morenon rooliteorian mukaan (Helminen, 2001, 59) erilaiset roolit ovat yhteydessä sosiaalisiin systeemeihin ja käyttäytymisodotuksiin. Vanhemmuuden roolikartta ei anna

valmiita vastauksia eikä mittaa vanhemmuutta pistemäärällisesti. Se auttaa hahmottamaan kokonaisuutta ja näkemään, kuinka vanhempien roolien kehitysasteet vaikuttavat toisiinsa nähden. Vanhemmuuden roolikartan käyttötarkoituksena on tukea ja kannustaa vanhempia itsearviointiin. (Helminen, 2001, 58–62.)

Vanhemmuuden roolikartassa on viisi pääroolia ja jokainen päärooli sisältää 6-9 alaroolia. Pääroolit ovat elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja ja rakkauden antaja. Roolikartasta julkaistiin internetversio vuonna 2008, jossa vanhempi voi itsearvioinnin avulla tarkastella vanhemmuuttaan. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä, 2008.)

Karttaa voi myös soveltaa oman työhön sopivaksi. Työntekijä voi käyttää roolikarttaa oman työn suunnittelussa, esimerkiksi lausuntoa tehdessä, ja se auttaa moniammatillista tiimiä hahmottamaan perheen tilannetta ja löytämään näkemyksen jatkotyöskentelystä. Työntekijälle olisi hyödyllistä pohtia omaa vanhemmuuttaan, ainakin lapsen roolista käsin, ja siihen liittyviä negatiivisia kokemuksia ennen työskentelyn aloittamista. Näin pyritään aidosti jakamaan kokemuksia ja siten tukemaan vanhempia. Vanhemmuuden roolikartasta on lisäksi kehitetty kuusi erikielistä selkoversiota, jotka on tarkoitettu maahanmuuttajaperheiden kanssa tehtävään työhön. (Helminen, 2001, 61–63.)

3.2 Parisuhteen roolikartta

Parisuhteen roolikartta sai alkunsa yleisöltä tulleesta ehdotuksesta koulutustilaisuudessa, jossa keskusteltiin parisuhteen vaikutuksesta vanhemmuuteen. Vanhemmuutta on erittäin vaikea käsitellä, jos vanhemmilla on tulehtuneet välit. Heidän keskinäinen suhteensa heijastuu kuitenkin myös lapseen. (Helminen, 2001, 63.) Parisuhteen roolikartta kehitettiin Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymässä ja sai lopullisen muotonsa vuonna 2003, kun aiheesta julkaistiin erillinen käyttäjän opas. Parisuhteen roolikartta perustuu Vanhemmuuden roolikartan ideaan ja on rakenteeltaan samankaltainen. Kartassa on viisi pääroolia: kumppani, suhteen vaalija, rajojen kunnioittaja, arjen sankari ja rakastaja. Päärooleilla on kullakin useampi alarooli, kuten vanhemmuudenkin roolikartassa. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä, 2008.) Parisuhteen roolikarttaa voi käyttää ammatillisena työvälineenä, lisäksi sen avulla voi mikä pariskunta tahansa tutkia suhdettaan (Helminen, 2001, 63).

3.3 Itsenäistyvän nuoren roolikartta

Itsenäistyvän nuoren roolikartta (Liite 1) syntyi kuntayhtymän omien yksiköiden tarpeesta työvälineeksi tukemaan nuorten itsenäistymiskasvatusta (Helminen, 2001,63). Se pohjautuu rakenteellisesti vanhemmuuden roolikarttaan ja soveltuu nuorten kanssa tehtävään työhön. Itsenäistyvän nuoren roolikartta sai nykyisen muotonsa vuonna 2008. Kartassa on viisi pääroolia: elämästä oppija, suhteiden hoitaja, rajojen asettaja, arkipäivän pyörittäjä ja itsensä arvostaja. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä, 2008.) Kartan avulla nuori voi yhdessä työntekijän kanssa hahmottaa, onko hänellä tarvittavat valmiudet itsenäiseen elämään (Helminen, 2001, 63). Se sopii työvälineeksi esimerkiksi koulukuraattorille tai sosiaalityöntekijälle, jolloin kartan avulla voidaan herättää keskustelua nuoren kanssa. Työntekijä voi auttaa nuorta erittelemään asiat, joissa nuori tarvitsee vahvistumista tai aikuisen tukea ja ottaa samalla konkreettisesti esille huolenaiheensa ja sen syyt nuoren kohdalla. Roolikartta voi auttaa nuorta löytämään omat vahvuutensa, positiivinen palaute ja vahvuuksien esiinnosto vievät työskentelyä myönteiseen suuntaan. (Lastensuojelun käsikirja, 2008.)

4 Työprosessi

Nuoret ovat aina kiinnostaneet minua työn puolesta. Olen sitä mieltä, että mitä haastavampi tapaus, sitä mielenkiintoisempaa työtä! Halusin tehdä opinnäytetyönäni jotain konkreettista ja erilaista, jota voisin käyttää itse nuorten kanssa työskennellessä. Perusidea opinnäytetyölle syntyi vanhemmuuden roolikartan pohjalta, johon tutustuin muiden työmenetelmien ohella työharjoitteluni aikana syksyllä 2009. Näiden omien ja projektin tavoitteiden pohjalta syntyi ajatus toisen asteen opiskelijalle suunnatusta roolikartasta.

Opinnäytetyön aiheen rajaaminen tuntui työn alkuvaiheessa hankalalta, koska mielenkiintoisia tutkimusaiheita oli paljon. Teoriaosuuden aiheet hahmottuivat melko nopeasti, kun syvennyin koulupudokkaita käsitteleviin aineistoihin. Toisen asteen opiskelijat ovat itsenäistymisvaiheessa ja omista opinnoista pitää ottaa aiempaa enemmän vastuuta. Jos nuori ei ole päässyt haluamaansa jatko-opintopaikkaan, se saattaa näkyä koulumotivaation puutteena ja heikkona koulumenestyksenä. Siksi päädyin kirjoittamaan itsenäistyvästä nuo-

resta, koulumotivaatiosta, koulumenestyksestä, kodin ja kavereiden vaikutuksesta opiskeluun sekä ammattilaisten roolista opiskelijan tukena.

Voidakseni suunnitella tukea tarvitsevan opiskelijan roolikarttaa etsin tietoa muista sosiaalialalla käytettävistä roolikartoista. Tietoa löytyi suppeasti, mutta koin saavani niiden pohjalta kuitenkin paljon ideoita opiskelijan roolikarttaa varten. Lukemani kirjallisuuden perusteella pääteemoiksi esiin nousivat ihmissuhteet ja muiden antama tuki, omat tunteet ja kokemukset sekä konkreettiset asiat opiskelijan arkipäivässä, kuten terveys, talousasiat ja kodinhoito. Päädyin rajaamaan roolit näihin kolmeen aihealueeseen. Kirjallisuuden ja pitkjänteisen ajatustyön pohjalta pohdin roolikarttaan tulevia kysymyksiä ja kirjoitin niitä muistiin. Osan kysymyksistä sovelsin vanhemmuuden roolikartan tehtävistä, jotka olivat minulle työharjoittelujaksolta ennestään tuttuja. Tein osittain samanaikaisesti opinnäytetyön kirjallista ja käytännön osaa, mutta teoriaosuuden valmistuttua täydensin vielä roolikartan kysymyksiä saadakseni aihealueista ja niitä koskevista kysymyksistä yhtenäisen kokonaisuuden.

Tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta on laatikko, joka sisältää laminoituja kortteja. Korteissa on kysymyksiä ja kaksi tehtäväkorttia. Niiden tavoitteena on herättää opiskelijassa ajatuksia, ja ammattilaisen kanssa opiskelija voi pohtia roolejaan elämänsä eri osa-alueilla. Lisäksi laatikossa on lyhyt ohjeistus ammattilaiselle, miten tukea tarvitsevan opiskelijan roolikarttaa voi käyttää työvälineenä. Laatikko on kätevä paikka säilyttää kortteja, ulkoasu on suunniteltu yksittäisten ideoiden pohjalta, jotka sommittelin sopivaksi kokonaisuudeksi.

5 Tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartan prototyyppi

Opinnäytteenä suunniteltu tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta pohjautuu Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämään itsenäistyvän nuoren roolikarttaan. Se eroaa itsenäistyvän nuoren roolikartasta siinä, että pääpaino on koko ajan kouluympäristössä. Vaikka käsiteltäisiinkin esimerkiksi perheasioita, taustalla pidetään koko ajan mielessä perhetilanteen linkittyminen opintoihin. Lisäksi käsiteltäviä aiheita ja rooleja on vähemmän kuin itsenäistyvän nuoren roolikartassa. Roolikartta on tehty sekä suomen että ruotsin kielellä, koska projekti På Rätt Spår on suunnattu ruotsinkielisille nuorille. Kaksikielisyys mahdollistaa myös laajemman kohderyhmän.

Ammattilainen voi käyttää roolikarttaa dialogin tukena nuoren kanssa, jos vuorovaikutus ei ole luonnostaan sujuvaa. Roolikartta toimii kahdenkeskisten keskustelujen lisäksi myös sovellettuna pienryhmätöinnässä tai oppitunnilla ja sitä voi käydä läpi keskustelun lisäksi myös piirtämällä ja kirjoittamalla. Mahdollisuuksia on monia ja luovuus on sallittua.

5.1 Kohderyhmä

På Rätt Spår -projektin kohderyhmään kuuluvat muun muassa 15 vuotta täyttäneet nuoret, joilla on heikko peruskoulun päättötodistus, ja jotka keskeyttävät toisen asteen opintonsa ensimmäisenä vuonna tai eivät hakeudu peruskoulun jälkeen ollenkaan toiselle asteelle. Monella keskeyttämisvaarassa olevalla nuorella on negatiivisia kokemuksia koulunkäynnistä jo peruskoulusta. Tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta on nimensä mukaisesti kohdistettu niille nuorille, jotka tarvitsevat opinnoissaan tukea. Tuen tarpeen syitä voivat olla esimerkiksi alhainen kouluviihtyvyys, motivaation puute, erilaiset oppimisvaikeudet, vaikeat ihmissuhteet ja hankalat kotiolo.

5.2 Toteutus käytännössä

Roolikartta koostuu ohjeistuksesta ammattilaiselle (Liite 2) sekä laminoiduista korteista. Aihealueita on kolme ja eri aihealueille on oman värisensä kortit: Perheenjäsen, ystävä ja suhteiden hoitaja (punaiset kortit), tunteiden näyttäjä ja inhimillinen ajattelija (siniset kortit) sekä arjen toimija, asioiden hoitaja ja opiskelija (vihreät kortit). Väreillä ei ole olennaista merkitystä aihealueiden kannalta. Halusin käyttää perusvärejä, ne eivät mielestäni herätä samalla tavalla tunteita kuin esimerkiksi pastellisävyt olisivat voineet herättää. Perusvärit ovat myös selkeitä ilmaista ääneen, toisin kuin tulkinnanvaraiset värit aniliininpunaisesta metsänvihreään. Kortit ovat tarkoituksella erikokoisia. Ne ovat lisäksi kaksikielisiä; kysymykset ovat sekä suomeksi että ruotsiksi. (Liite 3.) Kysymykset ja kaksi tehtäväkorttia on pyritty muotoilemaan niin, että ne ovat käytännönläheisiä ja auttavat opiskelijaa jäsentämään ajatuksiaan itsenäisesti.

Kortteja säilytetään laatikossa (Kuva 1 ja liite 4), jonka ulkoasun tavoitteena on herättää uteliaisuutta ja henkiä nuorten ajatusmaailmaa. Laatikko on kierrätetty ja siinä on erillinen kansi, jossa lukee roolikartan nimi suomeksi ja ruotsiksi. Laatikon sivuilla ja pohjalla ovat sarjakuvat on leikattu vanhoista sanomalehdistä, ne kuvaavat eri tavoin nuorten elämää ja sopivat siksi aiheeseen. Laatikon tekstit on kirjoitettu itse.

Kuva 1. Tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta; laatikon ulkoasu.

5.3 Opiskelijan roolikartan sisältöosa-alueet

Itsenäistyvän nuoren roolikartan roolit Rautiaisen (toim., 2001, 106–109) mukaan ovat arvonsa tuntija, onnensa vaalija, itsensä elättäjä ja arjen sankari. Itsenäistyvän nuoren roolikartan kehittämistä jatkettiin ja kartan pääroolit ovat nykyisessä versiossa (2008) suhteiden hoitaja, itsensä arvostaja, elämästä, oppija, rajojen asettaja sekä arkipäivän pyörittäjä. Nämä itsenäistyvän nuoren roolikartan roolit molemmista versioista (2001 ja 2008) ovat olleet pohjana tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartalle.

5.3.1 Perheenjäsen, ystävä ja suhteiden hoitaja

Tukea tarvitsevan opiskelijan roolit perheenjäsenenä, ystäväenä ja suhteiden hoitajana sisältää kysymyksiä perheestä, ystävistä, kavereista ja nuoren suhteestaan heihin. Kysymykset on jaettu liitteessä perhe- ja kaverit -otsikoiden alle selkeyden vuoksi. Tässä punaisten korttien osiossa oleva Verkostokartta-tehtävä on peräisin työharjoittelustani lastensuojelulaitoksessa, jossa olin nähnyt käytettävän sitä osana vanhemmuuden roolikarttaa. Osa kysymyksistä on työharjoitteluni yhteydessä saamastani materiaaleista liittyen verkostokarttaan ja osa on itse kehittämiäni opinnäytetyön teoriaosuuden, etenkin kappaleen Tukiverkosto pohjalta. Lisäksi työskennellessäni nuorisotalolla opintojeni ohella olen huomannut, kuinka suuri merkitys vanhempien tuella ja välittämällä on nuoren toimintaan. Jutellessani nuorten kanssa on käynyt ilmi, ettei kaikissa perheissä syödä yhteistä päivällistä, jaeta kuulumisia tai tarkisteta läksyjä. Olen myös kiinnittänyt huomiota työssä ollessani lemmikkieläimien merkitykseen nuorten kohdalla. On ollut mukavaa huomata, kuinka villitkin pojat antavat hellyyttä ja huolehtivat lemmikeistään, vaikka he eivät ehkä äitejään suostuisi julkisesti halaamaan. Siksi otin mukaan myös lemmikkeihin liittyvän kysymyksen. Teoriaosuudessa käsitellään moniammatillista yhteistyötä. Verkostokartta-tehtävän kysymys ”Ketä verkostosi ihmisistä kutsuisit juttelemaan koulua koskevista asioistasi yhteisen pöydän ääreen?” pyrkii havahduttamaan, kenet hän kokee luotettavaksi ja olevan tukena niin läheisten kuin ammattilaisten keskuudesta.

5.3.2 Tunteiden näyttäjä ja inhimillinen ajattelija

Tunteiden näyttäjä ja inhimillinen ajattelija -osio käsittelee nuoren tunteita ja ajatuksia liittyen ihmissuhteisiin, koulunkäyntiin, omiin vahvuuksiin ja elämänkaareen. Kuten punaisessakin osiossa, osa kysymyksistä pohjautuu työharjoittelupaikasta saamiini materiaaleihin ja osan olen muotoillut koulumotivaatiota ja -menestystä käsittelevien lukujen innoittamana. Kysymys ”Mitä ajattelet opettajista ja muusta henkilökunnasta?” on otettu mukaan siksi, että olen itse pohtinut opiskeluaikani opettajan merkitystä koulumenestykseen ja motivaatioon, sama on käynyt ilmi myös keskustellessani nuorten kanssa. Jos kotoa saa negatiivista palautetta huonosta koulumenestyksestä eikä opettajakaan kannusta, nuorella voi olla itsetunto hyvin alhaalla. Kuten luvussa 2.2 todettiin, onnistumisen kokemusten

tuottaminen on tärkeää koulunkäyntiin motivoimisessa. Siksi roolikartan kysymyksissä on otettu nuoren saama myönteinen ja kielteinen palaute huomioon. Yksi kysymys koskee myös nuoren omia vahvuuksia, sillä jokaisessa on jotain hyvää ja kehumisen arvoista.

5.3.3 Arjen toimija, asioiden hoitaja ja opiskelija

Arjen toimija, asioiden hoitaja ja opiskelija -aihealueen kysymykset koskevat kotia, taloutta ja hyvinvointia. Kysymysideat sain itsenäistyvän nuoren rooleista ja itsenäistymisen vaiheesta kertovasta kappaleesta kirjassa Vanhemmuuden roolikartta – syvennä ja sovelle. Vuorokausikaavio-tehtävän olen itse opiskelijana tehnyt aikanaan sosionomikoulutuksen oppitunnilla, se sopii mielestäni tukea tarvitsevan opiskelijan roolikarttaan havainnollisuutensa ja konkreettisuutensa johdosta. Tämän osion kysymykset ovat konkreettisempia kahteen muuhun rooliaihealueeseen verrattuna, joiden kautta nuori voi peilata valmiuksiaan itsenäiseen asumiseen ja miettiä itsestään huolehtimisen ja arkirutiinien tärkeyttä.

6 Pohdinta

Luvussa katsotaan opinnäytetyötä kokonaisuutena ja pohditaan työprosessin sujumista sekä arvioidaan työtä kriittisesti. Lisäksi pohditaan ideoita, kuinka tukea tarvitsevan opiskelijan roolikarttaa voisi kehittää edelleen.

6.1 Yhteenveto

Opinnäytetyön tekemisessä oli antoisinta nähdä tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta käytännössä laatikon ja korttien muodossa. Olen tyytyväinen valittuihin teoriaasioihin, käsittelemäni asiat tukevat opiskelijan roolikarttaa. Opinnäytetyöni avulla yritin löytää vastauksen siihen, millaisiin ongelmiin roolikarttaa voi käyttää ja millaista tukea opiskelija voi saada koulussa. Voidaan todeta, että roolikartasta on apua, jos nuoren ongelmat koskevat ihmissuhteita, itsenäistymisen tuomia muutoksia tai koulumenestystä. Roolikartan avulla

nuori voi ymmärtää eri elämänalueisiin liittyviä syy-seuraus-suhteita. Koulussa nuori voi saada kokonaisvaltaista tukea, mikäli useat ammattilaiset paneutuvat nuoren asioihin ja tekevät yhteistyötä nuoren koulunkäynnin parantamiseksi.

Pidän roolikartan ulkoasusta, laatikko herättää huomiota ollessaan esimerkiksi ammattilaisen työpöydällä. Se on nuorekas ja siinä näkyy oma kädenjälkeni. Laatikko herättää mielestäni enemmän mielenkiintoa, kun se on käsin kirjoitettu ja piirretty. Kortit pysyvät parempana laminoituina ja tuovat vaihtelua ollessaan eri kokoisia.

Opinnäytetyöprosessin myötä ammattitaitoni on kehittynyt ja siihen on tullut enemmän varmuutta. Olen syventänyt teorianäytettäni ja teoriaosuuden kirjoittamisen aikana pohdinkin paljon aikaisempia työtilanteita nuoria kohdatessani. Haluaisin päästä kokeilemaan roolikarttaa käytännössä ja miettiä kokemuksen karttuessa uusia sovellustapoja sen käytössä. Opinnäytetyöprosessin aikana hyödyin myös itse opiskelijan roolikartasta. Lukion jälkeen yli seitsemän vuotta putkeen opiskelleena matkan varrelle on mahtunut niin itsenäistymistä, alhaista koulumotivaatiota kuin vaikeita tilanteita ihmissuhteissakin. Roolikartan kysymyksiä ja myöhemmin omia vastauksiani pohtiessa opin itsestäni uusia asioita. Siksi toivon, että tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta antaisi eväitä myös muille opiskelijoille motivaation ja kouluviihtyvyyden lisäämiseksi.

6.2 Kriittinen arviointi

Olisin voinut käyttää lähdekirjallisuutta monipuolisemmin. Olisi ollut hyvä perehtyä mahdollisiin kohderyhmän ikäisillä teetettyihin tutkimustuloksiin, jotka liittyvät koulunkäyntiin. Moniammatillisesta yhteistyöstä on kirjoitettu monia teoksia, joita tässäkin opinnäytetyössä olisi voinut paremmin hyödyntää. Nykypäivänä teknologialla on yhä suurempi rooli yhteydenpidossa nuoren ja vanhemman sekä koulun ja kodin välillä, nuorten keskinäisestä kommunikoinnista puhumattakaan. Virtuaalisista tukimuodoista opiskelijan tukiverkostossa olisi ollut mielenkiintoista kirjoittaa lisää. Roolikartoista yleisesti löytyi vähän tietoa, ja koska käsittelemäni roolikartat ovat Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämiä, olisin voinut olla heihin yhteydessä lisätiedon saamiseksi ja käydä jopa keskustelussa opinnäytetyöstäni henkilökohtaisesti.

Tuotteesta eli tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartasta tuli sisällöltään melko suppea. Kysymyksiä eri rooleihin liittyen voisi pohtia runsain mitoin. Kuitenkin roolialueiden raja- ja kolmeen oli mielestäni riittävä ja näitäkin kolmea roolijakoa olisi voinut viedä vielä pintaa syvemmälle. Lisäksi olisi ollut hyödyllistä testata roolikartan käyttöä nuorten kanssa tai kuulla nuorten kanssa työskentelevien mielipiteitä ja ideoita.

6.3 Ehdotus jatkotutkimuksen aiheeksi

Alkuperäinen idea oli tehdä roolikartta erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille, sillä På Rätt Spår -projektin yhteistyökoulu Axxellin Tammisaaren yksikössä opiskelee erityisopetuksen kehittäjä Astrid Henrikssonin mukaan noin 50 opiskelijaa, joilla on oppimisvaikeuksia. Suurimmalla osalla heistä ei ole virallista diagnoosia. Tavallisimpia oppimisvaikeuksia näiden opiskelijoiden keskuudessa ovat luku-, kirjoittamis- sekä keskittymisvaikeudet. Lisäksi on opiskelijoita, joilla on diagnosoitu mm. dysfasia, ADHD, Downin syndrooma tai lievä kehityshäiriö.

Olen ammatiltani myös viittomakielen tulkki ja siksi olisi hienoa ottaa myös viittomakieliset opiskelijat huomioon kohderyhmässä. He tuntuivat sopivan kohderyhmään, koska lukeutuvat puhe- ja kielihäiriöisiin, lisäksi monet viittomakieliset tarvitsevat opiskellessaan erityistä tukea. Erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartta voisi olla dvd-muodossa, josta saisi valita suomen ja ruotsin kielen lisäksi myös viittomakielisen tai selkokielisen version. Opinnäytetyö olisi helposti paisunut liian laajaksi, joten edellä mainitut ideat voisivat olla tukea tarvitsevan opiskelijan roolikartan jatkokehitysmahdollisuuksia. Monikielinen dvd-levy olisi ollut opinnäytteenä innovatiivinen, mutta toisaalta tämän opinnäytetyön säilytysratkaisu tukee kestäväää kehitystä ja kortteja voi käyttää minkälaisessa tilassa tahansa ilman tietokonetta.

Lähteet

- Ikonen, O. & Krogerus, A. (toim.) (2009). *Ainutkertainen oppija: erilaisuuden ymmärtäminen ja kohtaaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jahnukainen, M. (2002). *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.
- Huhtala, M. & Lilja, K. (2008). *Ongelmalliset oppijat*. Helsinki: Opetushallitus.
- Kunnallinen työmarkkinalaitos. *Kunta-alan ammattinimikkeitä tutkinnoittain, 10/2005*. Julkaistu 18.12.2006. http://www.kuntatyonantajat.fi/modules/search/default_normal.asp?tabletarget=data_1&pid=DA3F88DB2F824F639FFF4F1F2E74A8C3&layout=kt2006&txtSearchSpec=sosionomi (haettu 10.11.2010).
- Lehtonen, H. (toim.) (2006). *Oppijan kasvun tukeminen*. Hämeenlinna: Tampereen yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. (2006). *Ihmisen psykologinen kehitys*. Helsinki: WSOY.
- Rautiainen, M. (toim.) (2001). *Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle*. Helsinki: Kuntaliitto
- Salmela-Aro, K. & Nurmi, J-E. (toim.) (2002). *Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lastensuojelun käsikirja. *Itsenäistyvän nuoren roolikartta*. <https://sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/itsenaistyvanroolikartta/> (haettu 9.10.2010).
- Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. *Itsenäistyvän nuoren roolikartta*. http://www.vslk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=14 (haettu 8.10.2010).
- Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. *Parisuhteen roolikartta*. http://www.vslk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=11&Itemid=13 (haettu 8.10.2010).
- Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. *Vanhemmuuden roolikartta*. http://www.vslk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=11 (haettu 8.10.2010).
- Vehviläinen, J. (2008): *Kuvauksia koulutuksen keskeyttämisestä*. Helsinki: Opetushallitus

